

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ**Василькевич Ярослава Зіновіївна**

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: 0000-0002-5946-3005

Рик Микола Сергійович

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та соціальної антропології

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: 0000-0002-6813-5628

Кікінежді Оксана Михайлівна

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0002-9240-279X

У статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей шкільної тривожності підлітків в умовах воєнного стану в Україні. Актуальність дослідження зумовлена зростанням психоемоційного навантаження на здобувачів освіти внаслідок тривалого впливу стресових чинників воєнного часу, що ускладнюють процес навчання та соціалізації підлітків. Визначено теоретичні підходи до розуміння тривожності як психоемоційного стану та її специфічного прояву в освітньому середовищі. Дослідження проведено на вибірці з 40 учнів віком 10–12 років, які навчаються у ліцеях міста Києва. Використано методіку шкільної тривожності Б. Філліпса, що дозволяє діагностувати загальний рівень тривожності та її структурні компоненти: переживання соціального стресу, фрустрацію потреби в досягненні успіху, страх самовираження, страх ситуації перевірки знань, страх не відповідати очікуванням оточення, низьку фізіологічну опірність стресу та проблеми в взаєминах з учителями. Виявлено, що загальний рівень шкільної тривожності підлітків є відносно низьким, однак окремі її компоненти характеризуються підвищеними значеннями. Встановлено домінування страху ситуації перевірки знань, страху не відповідати очікуванням оточення та труднощів у взаєминах із педагогами, що свідчить про підвищену чутливість підлітків до ситуацій оцінювання навчальних досягнень і соціального контролю. Водночас визначено, що показники соціального стресу та фрустрації досягнень перебувають у межах помірних значень, що вказує на збереження адаптаційних ресурсів. Зроблено висновок про те, що шкільна тривожність підлітків має диференційований характер і в умовах війни проявляється переважно у ситуаціях оцінювання та взаємодії з учителями, що потребує цілеспрямованого психологічного супроводу в освітньому середовищі.

Ключові слова: шкільна тривожність, психоемоційний стан, страх оцінювання, психологічна адаптація, освітнє середовище, підлітки, воєнний стан.

Vasylykevych Ya., Ryk M., Kikinezhdhi O. FEATURES OF SCHOOL ANXIETY IN ADOLESCENTS UNDER CONDITIONS OF WAR

The article presents the results of an empirical study of the psychological characteristics of school anxiety among adolescents under the conditions of martial law in Ukraine. The relevance of the study is determined by the increased psycho-emotional burden on students caused by the prolonged impact of wartime stressors, which complicate the processes of learning and socialization. Theoretical approaches to understanding anxiety as a psycho-emotional state and its specific manifestations in the educational environment are identified. The study was conducted on a sample of 40 students aged 10–12 years enrolled in lyceums in Kyiv. The Phillips School Anxiety Test was used to assess the overall level of anxiety and its structural components, including social stress, frustration of the need for achievement, fear of self-expression, fear of knowledge testing situations, fear of not meeting others' expectations, low physiological resistance to stress, and problems in relationships with teachers. It was found that the overall level of school anxiety among adolescents is relatively low; however, certain components demonstrate elevated values. The dominance of fear related to knowledge testing situations, fear of not meeting others' expectations, and difficulties in relationships with teachers was identified, indicating increased sensitivity of adolescents to academic evaluation and social control.

At the same time, indicators of social stress and frustration of achievement remain within moderate limits, suggesting the preservation of adaptive resources. It is concluded that school anxiety in adolescents has a differentiated nature and, under wartime conditions, is primarily manifested in situations of evaluation and interaction with teachers, which necessitates targeted psychological support in the educational environment.

Key words: school anxiety, psycho-emotional state, fear of evaluation, psychological adaptation, educational environment, adolescents, martial law.

Вступ. Проблема тривожності дітей і підлітків у сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю збереження їхнього психічного здоров'я та забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища. В умовах воєнного стану в Україні спостерігається суттєве зростання психоемоційного напруження серед здобувачів освіти, що підтверджується результатами національних досліджень: збільшилася частка учнів, які систематично переживають тривогу, напруження та втому, водночас знизився рівень відчуття безпеки та емоційної стабільності. За даними Державної служби якості освіти України, близько 30 % учнів не мали постійного доступу до навчання [4]. У зв'язку з цим особливої значущості набуває дослідження шкільної тривожності як специфічного прояву емоційного неблагополуччя підлітків.

Підлітковий вік є сенситивним періодом розвитку, що характеризується інтенсивними змінами у сфері самосвідомості, міжособистісних взаємин і ціннісних орієнтацій. У цей період зростає чутливість до соціального оцінювання, формується Я-концепція, актуалізується потреба у визнанні з боку значущих інших. За таких умов тривожність може виступати як природною реакцією на нові життєві вимоги, так і чинником, що ускладнює процес соціалізації та навчальної діяльності [7; 15; 22].

У психологічній науці тривожність розглядається як багатовимірний феномен, що проявляється як у формі ситуативного емоційного стану, так й у вигляді відносно стійкої особистісної властивості. Вона пов'язана з переживанням невизначеної загрози, очікуванням несприятливого розвитку подій і супроводжується емоційним дискомфортом [14, с. 367]. Помірний рівень тривожності може виконувати адаптивну функцію, тоді як її надмірні прояви призводять до емоційної дезадаптації та порушення соціальних зв'язків [3; 8; 13; 18].

Особливим різновидом є шкільна тривожність, яка виникає у ситуаціях навчальної діяльності та пов'язана з оцінюванням, взаємодією з учителями та однолітками. Вона проявляється через емоційне напруження, страх невідповідності вимогам, зниження навчальної ефективності та соматичні реакції [1; 5; 6; 11; 19]. В умовах війни ці прояви можуть посилюватися під впливом нестабільності освітнього процесу та загального стресового фону.

Сучасні дослідження засвідчують, що тривожність підлітків формується під впливом комплексу чинників: сімейних взаємин, соціального середовища, освітніх вимог та індивідуально-психологічних особливостей [2; 10]. Зокрема, дослідниці Н. Булатевич і О. Селезньова [2] вивчали вплив дитячобатьківських стосунків на особливості прояву шкільної тривожності підлітків. М. Тесленко [17] досліджувала вплив тривожності підлітка на його статусне положення у групі однолітків. Т. Щербан і І. Брецько [21] описали особливості, що зумовлюють емоційне вигорання підлітків у процесі спілкування з дорослими. Дослідження О. Волошок [3] присвячене взаємозв'язку між тривожністю підлітків та психолого-педагогічними чинниками.

Водночас воєнний контекст виступає додатковим стресогенним чинником, що модифікує інтенсивність і структуру тривожних переживань [12; 16; 20].

Попри значну кількість досліджень, проблема шкільної тривожності підлітків у сучасних умовах потребує подальшого емпіричного вивчення з урахуванням її структурних компонентів та специфіки прояву в умовах воєнного стану.

Мета статті полягає у виявленні психологічних особливостей шкільної тривожності підлітків в умовах війни.

Матеріали та методи. Емпіричне дослідження особливостей шкільної тривожності підлітків було здійснено з використанням методики шкільної тривожності Б. Філліпса (Phillips School Anxiety Test) [9], яка дозволяє визначити загальний рівень тривожності та її структурні компоненти: загальну тривожність у школі, переживання соціального стресу, фрустрацію потреби в досягненні успіху, страх самовираження, страх ситуації перевірки знань, страх не відповідати очікуванням оточення, низьку фізіологічну опірність стресу, а також проблеми і страхи у взаєминах із учителями.

У дослідженні взяли участь 40 учнів віком 10–12 років, які навчаються у ліцєях міста Києва. Дослідження проводилося у 2025 р. в умовах воєнного стану.

Результати. Аналіз середньогрупових показників шкільної тривожності підлітків показав, що синдром загальної тривожності у школі перебуває на підвищеному рівні (11,25), що вказує на наявність у підлітків емоційного напруження, пов'язаного з перебуванням у шкільному середовищі. Водночас інтегральний показник загальної тривожності за тестом Філліпса (24,6) відповідає низькому рівню, що свідчить про відсутність генералізованих тривожних проявів і дозволяє говорити про локалізований характер емоційних труднощів.

Найбільш вираженими серед тривожних чинників виявилися *страх ситуації перевірки знань* (3,75), *страх не відповідати очікуванням оточення* (2,75) та *проблеми і страхи у стосунках із учителями* (4,25), які перебувають на *підвищеному рівні*. Це вказує на домінування тривоги, пов'язаної з оцінюванням навчальних досягнень і взаємодією з педагогами.

Натомість такі чинники, як *переживання соціального стресу*, *фрустрація потреби в досягненні успіху*, *страх самовираження* та *низька фізіологічна опірність стресу*, за середньогруповими показниками мають *низький рівень вираженості*, що може вказувати на відносну адаптованість підлітків у сфері міжособистісних контактів з однолітками та достатній рівень психофізіологічних ресурсів.

Аналіз розподілу рівнів тривожності (табл. 1) дозволяє більш детально охарактеризувати внутрішню структуру шкільної тривожності підлітків. Так, 35 % досліджуваних мають *високий рівень загальної тривожності у школі*, що свідчить про наявність групи підвищеного ризику щодо емоційної дезадаптації в освітньому середовищі. При цьому лише половина вибірки демонструє низький рівень цього показника.

Таблиця 1

Розподіл рівнів тривожності підлітків за чинниками (синдромами) тесту шкільної тривожності Філліпса

Чинник (синдром)	Рівень тривожності		
	низький	підвищений	високий
Загальна тривожність у школі	50	15	35
Переживання соціального стресу	95	5	0
Фрустрація потреби в досягненні успіху	75	25	0
Страхи самовираження	65	25	10
Страхи ситуації перевірки знань	40	40	20
Страхи не відповідати очікуванням оточення	40	55	5
Низька фізіологічна опірність стресу	60	35	5
Проблеми і страхи у стосунках із учителями	55	40	5
Загальна тривожність	50	50	0

Особливої уваги заслуговує чинник *страх ситуації перевірки знань*, за яким 20 % підлітків мають високий рівень тривожності, а ще 40 % – підвищений. Такий розподіл може свідчити про домінування в учнів орієнтації на зовнішню оцінку, страх помилки та високий рівень відповідальності за результати навчання, що є характерним для підліткового віку, але посилюється в умовах нестабільності та підвищеного загального стресового фону.

За показником *страх не відповідати очікуванням оточення* у 55 % підлітків зафіксовано підвищений рівень тривожності, що вказує на високу чутливість до соціального схвалення та значущості думки дорослих. Це узгоджується з віковими особливостями формування Я-концепції підлітка та підвищеною потребою у визнанні.

Водночас такі чинники, як *переживання соціального стресу* та *фрустрація потреби в досягненні успіху*, у більшості досліджуваних представлені низьким рівнем, що може свідчити про достатній рівень підтримки з боку однолітків і відсутність виражених труднощів у сфері соціальної взаємодії.

Отримані результати емпіричного дослідження свідчать, що шкільна тривожність підлітків має нерівномірну структуру і проявляється переважно у зв'язку з ситуаціями оцінювання навчальних досягнень та міжособистісною взаємодією з педагогами. Це обумовлено тим, що в підлітковому віці провідними чинниками шкільної тривожності є страх негативної оцінки, контрольних заходів і невідповідності очікуванням значущих дорослих.

Страхи ситуації перевірки знань є одним із найбільш виражених синдромів у підлітків і безпосередньо пов'язаний з орієнтацією на зовнішню оцінку та навчальні вимоги школи. Саме контрольні та екзаменаційні ситуації виступають тригерами емоційного напруження, особливо за умов підвищеного соціального стресу та нестабільності освітнього середовища.

Виявлений у дослідженні *підвищений рівень страху не відповідати очікуванням оточення* також підтверджує положення про сенситивність підліткового віку до соціального схвалення. Оцінка з боку дорослих і значущих інших набуває особливої ваги для підлітків, а навчальна успішність часто стає критерієм самоцінності. Це зумовлює зростання тривожності у ситуаціях, де існує ризик втрати позитивного образу «успішного учня».

Отримані дані щодо *проблем і страхів у стосунках із учителями* обумовлені тим, що стиль педагогічної взаємодії суттєво впливає на емоційне самопочуття школярів. Директивний, формалізований або оцінювально-контрольний стиль спілкування може посилювати тривожність учнів, тоді як підтримувальна позиція вчителя знижує рівень емоційної напруги та сприяє адаптації.

Водночас відносно **низькі показники переживання соціального стресу та фрустрації потреби в досягненні успіху**, виявлені у більшості підлітків, свідчать про те, що за наявності підтримуючого середовища однолітків соціальні чинники можуть виконувати компенсаторну функцію, знижуючи загальний рівень тривожності. Це дає підстави припускати, що міжособистісні контакти з ровесниками виступають важливим ресурсом психологічної стійкості.

В умовах воєнного стану зовнішні хронічні чинники (тривога за безпеку, життєві невизначеності) можуть модулювати емоційні реакції, витісняючи або модифікуючи традиційні шкільні тригери тривоги. Хронічний стрес, зумовлений воєнними подіями, підвищує загальний рівень тривожності дітей і підлітків, а також посилює чутливість до будь-яких ситуацій контролю, невизначеності та оцінювання. У цьому контексті виявлені підвищені показники окремих синдромів шкільної тривожності можуть розглядатися як прояв адаптаційної реакції психіки на тривалу стресову ситуацію.

Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що шкільна тривожність підлітків характеризується нерівномірною структурою з домінуванням тривоги, пов'язаної з оцінюванням знань і взаємодією з учителями. Значна частина підлітків демонструє підвищений і високий рівні окремих синдромів тривожності, що свідчить про наявність групи ризику та актуалізує необхідність психологічного супроводу підлітків у шкільному середовищі, особливо в умовах соціальної та воєнної нестабільності.

Отримані результати демонструють наявність емоційного напруження, пов'язаного зі шкільним середовищем. Водночас інтегральний рівень тривожності не набуває генералізованого характеру, що дає підстави говорити про локалізовані зони психоемоційного напруження.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що шкільна тривожність підлітків має нерівномірну структуру та проявляється переважно у ситуаціях оцінювання навчальних досягнень і взаємодії з педагогами. Виявлено, що за відносно низького загального рівня тривожності окремі її компоненти можуть набувати підвищених значень, що свідчить про вибіркочну чутливість підлітків до специфічних шкільних ситуацій.

Встановлено наявність групи підлітків із підвищеним і високим рівнями окремих синдромів тривожності, що вказує на ризики емоційної дезадаптації в освітньому середовищі. Водночас відносно низькі показники соціального стресу та фрустрації досягнень свідчать про наявність компенсаторних ресурсів, зокрема підтримки з боку однолітків.

Враховуючи умови воєнного стану, підвищена чутливість до ситуацій контролю та оцінювання може розглядатися як прояв адаптаційної реакції на хронічний стрес. Отримані результати підкреслюють необхідність системного психологічного супроводу підлітків, спрямованого на зниження тривожності у навчальних ситуаціях та оптимізацію взаємодії з педагогами.

Література:

1. Барановська Я. Г. Емпіричне дослідження тривожності в підлітковому віці. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. Вип. 2. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-5>
2. Булатевич Н., Селезньова О. Вплив дитячо-батьківських стосунків на особливості прояву шкільної тривожності підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота»*. 2021. № 1 (7). С. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/10>
3. Волошок О. В. Особливості прояву тривожності у підлітків у контексті педагогічної взаємодії вчителя та учня. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 17. С. 67–77.
4. Державна служба якості освіти України. Третина учнів в умовах війни не мали постійного доступу до навчання. URL: <https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viyni-ne-mali-po/> (дата звернення: 21.02.2026).
5. Дмитрієва С. М., Мачушник О. Л. Психологічні детермінанти підліткової тривожності. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2018. № 3. С. 13–18.
6. Красуля О. Особливості переживання тривожності дітьми підліткового віку. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2019. Вип. 9. С. 102–107.
7. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Суми, 2020. 304 с.
8. Кузнєцов М. А., Бабарикіна І. В. Шкільні страхи: види, умови прояву та шляхи подолання. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. 227 с.
9. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник. 2-ге вид. Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
10. Матохнюк Л. О., Шпоргун О. М. Психологічні особливості прояву тривожності у підлітковому віці. *Габітус*. 2020. Вип. 19. С. 157–163. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.27>
11. Міненко О. О. Дослідження особливостей тривожності підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 3 (5). С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-3-7>
12. Палько Т. В., Травіна К. В. Вплив війни на психоемоційний стан підлітків. *Перспективи та інновації науки. Серія «Психологія»*. 2024. Вип. 8 (42). С. 832–844. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-832-844](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-832-844)
13. Письмак Л. Підліткова криза: як зарадити та допомогти. Київ : Вид. група «Шкільний світ», 2018. 152 с.
14. Психологічна енциклопедія / за заг. ред. О. М. Степанова. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
15. Савчин М. В. Тривожність особистості: теоретичні та прикладні аспекти дослідження. *Психологія особистості*. 2020. № 2. С. 67–76.
16. Столярчук О. А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. Вип. 1. С. 115–120. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/98/194>

17. Тесленко М. М. Дослідження впливу тривожності підлітка на його статусне положення у групі однолітків. *Психологія і особистість*. 2016. № 2 (10). Ч. 1. С. 105–115.
18. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : монографія. Вінниця : КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.
19. Шатковська О. І., Кушнір Ю. В. Особливості шкільної тривожності в підлітковому віці як соціально-педагогічна проблема. *Young Scientist*. 2017. № 11 (51). С. 835–838.
20. Шумейко О. М. Психологічний аналіз перебігу підліткової тривожності під час воєнного стану в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73). № 3. С. 40–46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.3/07>
21. Щербан Т., Брецько І. Особливості, що зумовлюють емоційне вигорання підлітків у процесі спілкування з дорослими. *Наука і освіта*. 2018. № 1. С. 131–138.
22. Ясточкіна І. Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 165–170. DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-24>

References:

1. Baranovska, Ya. H. (2019). Empirical study of anxiety in adolescence. *Insight: psycholohichni vymiry suspilstva*, 2, 37–43. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-5> [in Ukrainian].
2. Bulatevych, N., & Selezniova, O. (2021). Vplyv dytyacho-batkovskyykh stosunkiv na osoblyvosti proiavu shkilnoi tryvozhnosti pidlitkiv [The influence of parent-child relationships on school anxiety in adolescents]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Sotsialna robota*, 1(7), 51–56. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/10> [in Ukrainian].
3. Voloshok, O. V. (2012). Osoblyvosti proiavu tryvozhnosti u pidlitkiv u konteksti pedahohichnoi vzaiemodii vchytelia ta uchnia [Features of anxiety manifestation in adolescents in teacher–student interaction]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 17, 67–77 [in Ukrainian].
4. State Service for Education Quality of Ukraine. (2026). Tretina uchniv v umovakh viiny ne maly postiinoho dostupu do navchannia [One-third of students did not have constant access to education during the war]. Retrieved March 21, 2026. <https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viiny-ne-mali-po/>
5. Dmytriieva, S. M., & Machushnyk, O. L. (2018). Psykholohichni determinanty pidlitkovoi tryvozhnosti [Psychological determinants of adolescent anxiety]. *Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii*, 3, 13–18 [in Ukrainian].
6. Krasulia, O. (2019). Osoblyvosti perezhyvannia tryvozhnosti ditmy pidlitkovoho viku [Features of experiencing anxiety in adolescence]. *Aktualni problemy psykholohii v zakladakh osvity*, 9, 102–107 [in Ukrainian].
7. Kuzikova, S. B. (2020). Teoriia i praktyka vikovoi psykholohicheskoi korektsii [Theory and practice of age psychocorrection] (2nd ed.). Sumy [in Ukrainian].
8. Kuznietsov, M. A., & Babarykina, I. V. (2012). Shkilni strakhy: vydy, umovy proiavu ta shliakhy podolannia [School fears: types, conditions and ways of overcoming]. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].
9. Lemak, M. V., & Petryshche, V. Yu. (2012). Psykholohu dlia roboty: diahnostychni metodyky [Diagnostic methods for psychologists] (2nd ed.). Uzhhorod [in Ukrainian].
10. Matokhniuk, L. O., & Shportun, O. M. (2020). Psykholohichni osoblyvosti proiavu tryvozhnosti u pidlitkovomu vitsi [Psychological features of anxiety manifestation in adolescence]. *Habitus*, 19, 157–163. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.27> [in Ukrainian].
11. Minenko, O. O. (2024). Doslidzhennia osoblyvosti tryvozhnosti pidlitkiv v umovakh voiennoho konfliktu [Study of adolescent anxiety under military conflict conditions]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykholohii*, 3(5), 47–54. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-3-7> [in Ukrainian].
12. Palko, T. V., & Travina, K. V. (2024). Vplyv viiny na psykhoemotsiynnyi stan pidlitkiv [The impact of war on adolescents' psycho-emotional state]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriya: Psykholohii*, 8(42), 832–844. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-832-844](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-832-844) [in Ukrainian].
13. Pysmak, L. (2018). Pidlitkova kryza: yak zaradyty ta dopomohty [Adolescent crisis: how to help]. Kyiv [in Ukrainian].
14. Stepanov, O. M. (Ed.). (2006). *Psykholohichna entsyklopediia* [Psychological encyclopedia]. Kyiv [in Ukrainian].
15. Savchyn, M. V. (2020). Tryvozhnist osobystosti: teoretychni ta prykladni aspekty doslidzhennia [Personal anxiety: theoretical and applied aspects]. *Psykholohii osobystosti*, 2, 67–76 [in Ukrainian].
16. Stoliarchuk, O. A. (2022). Navchannia ta psykhoemotsiynnyi stan ukraïnskykh pidlitkiv v umovakh viiny v Ukraini [Education and psycho-emotional state of Ukrainian adolescents during the war]. *Naukovi visnyky Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohii*, 1, 115–120. Retrieved March 21, 2026. <http://psy-visnyk.uzhnu.ua/index.php/psy/article/view/98/194> [in Ukrainian].
17. Teslenko, M. M. (2016). Doslidzhennia vplyvu tryvozhnosti pidlitka na yoho statusne polozhennia u hrupi odnolitkiv [The influence of anxiety on adolescents' status in peer groups]. *Psykholohii i osobystist*, 2(10), 105–115 [in Ukrainian].
18. Tomchuk, S. M., & Tomchuk, M. I. (2018). Psykholohii tryvohy, strakhu ta ahresii osobystosti v osvithnomu protsesi [Psychology of anxiety, fear and aggression in education]. Vinnytsia [in Ukrainian].
19. Shatkovska, O. I., & Kushnir, Yu. V. (2017). Osoblyvosti shkilnoi tryvozhnosti v pidlitkovomu vitsi yak sotsialno-pedahohichna problema [School anxiety in adolescence as a socio-pedagogical problem]. *Young Scientist*, 11(51), 835–838 [in Ukrainian].
20. Shumeiko, O. M. (2023). Psykholohichni analiz perebihu pidlitkovoi tryvozhnosti pid chas voiennoho stanu v Ukraini [Psychological analysis of adolescent anxiety during martial law in Ukraine]. *Naukovi zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Psykholohii*, 34(73), 40–46. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.3/07> [in Ukrainian].
21. Shcherban, T., & Bretsko, I. (2018). Osoblyvosti, shcho zumovliuiut emotsiine vyhorannia pidlitkiv u protsesi spilkuvannia z doroslymy [Factors of emotional burnout in adolescents in communication with adults]. *Nauka i osvita*, 1, 131–138 [in Ukrainian].
22. Yastochkina, I. (2020). Osobystisna tryvozhnist yak sotsialno-psykholohichna problema [Personal anxiety as a socio-psychological problem]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky*, 6, 165–170. <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-24> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026